

TÜRKÇE VE FARŞANIN BAZI YAPISAL BENZERLİKLERİ

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Mehmet Malik BANKIR*

Geliş Tarihi: 17.10.2024

Kabul Tarihi: 28.11.2024

Öz

Kültürel etkileşim ile birlikte dilsel etkileşimin olmaması düşünülemez. Dilsel etkileşim, insan doğasının bir gereği ve anlaşmanın temel prensibidir. Anlaşmanın tam ve net olabilmesi için iletişimin sağlanması gerekmektedir. İletişim, insanoğlunun yaşam sürecindeki değişim ve gelişmelerine paralel olarak kendisini yenilemek ve geliştirmek zorundadır. Bireyler arasındaki düşünsel davranışlarına yön veren iletişim, zamanla bu etkileşimi başta dilsel ve kültürel etkileşime yayararak toplumsal ve genel bir çerçeveye çizer. Bireysel ve toplumsal bir ihtiyaç olan iletişim, farklı toplumlara genelleştirildiğinde en başta dilde kendisini gösterir. Dilde gerçekleşen bu etkileşim, hemen ortaya çıkmayarak olgunlaşma serüvenini tamamladıktan sonra kendine yer edinir. Dildeki yer edinme olayı sözden yazıya doğru bir yol izler. Sözden yazıya geçme durumu edebî eserler vasıtasıyla gerçekleşir ve kalıcı hâle gelir. Coğrafi bakımdan birbirlerine yakın millet ve toplumların çevresel, kültürel ve dilsel etkileşimi, bir ailenin fertlerindeki etkileşimi gibi olmuştur. Dolayısıyla asırlardan beri birbirleriyle aynı ve yakın coğrafyayı paylaşan Türkçe ve Farsçanın birbirinden etkilenmeleri, birbirinden kelime alıp vermeleri çok doğal bir olaydır. Dil alışverişinde en kolay yöntem kelime alışverişidir. Dillerin birbirini etkilemelerinin en zor yollarından biri ise farklı dil ailesinden olan dillerin birbirini yapı ve cümle bazında etkilemeleridir. Bu çalışmada aynı dil ailesi grubunda yer almayan, biri Ural-Altay öbürü Hint-Avrupa dil ailesinden olan Türkçe ve Farsçanın bazı yapısal benzerlikleri üzerinde durulmuş ve bu noktalara dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe, Farsça, Yapısal Özellik, Cümle Yapısı, Fiil Çekimi.

SOME STRUCTURAL SIMILARITIES OF TURKISH AND PERSIAN

Abstract

It is unthinkable that there would be no linguistic interaction along with cultural interaction. Linguistic interaction is a requirement of human nature and the basic principle of understanding. In order for understanding to be complete and clear, communication must be provided. Communication must renew and develop itself in parallel with the changes and developments in the life process of human beings. Communication, which directs the intellectual behaviors between individuals, spreads this interaction to linguistic and cultural interaction over time and draws a social and general framework. Communication, which is an individual and social need, first shows itself in language when generalized to different societies. This interaction that takes place in language does not emerge immediately but finds a place for itself after completing its maturation adventure. The event of finding a place in language follows a path from speech to writing. The transition from speech to writing occurs through literary works and becomes permanent. The environmental, cultural and linguistic interaction of nations and societies that are geographically close to each other has been like the interaction of the members of a family. Therefore, it is a very natural event that Turkish and Persian, which have shared the same and close geography for centuries, have been influenced by each other and that they have exchanged words. The easiest method of language exchange is word exchange. One of the most difficult ways for languages to influence

* Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, e-posta: mmalikbankir@kastamonu.edu.tr.com
Orcid: 0000-0001-7798-6603

each other is for languages from different language families to influence each other in terms of structure and sentence structure. In this study, some structural similarities between Turkish and Persian, which are not in the same language family group, one from the Ural-Altai language family and the other from the Indo-European language family, are emphasized and these points are highlighted.

Keywords: Turkish, Persian, Structural Feature, Sentence Structure, Verb Conjugation.

Giriş

Evrendeki bütün canlılar; dil, ses, göz, jest, mimik, duygu, düşünce, kulak, konuşma yeteneği gibi çeşitli organ ve duyularını kullanarak birbirleriyle iletişim kurmaya çalışırlar. Bu iletişim kaynaklarından en gelişmiş insanoğlunun dilidir. İnsanlar arasında iletişimi sağlayan ve çeşitli tanımları yapılan dil, kısaca insanlar arasında birbirlerine söylemek istediklerini anlatmaya yarayan bir vasıta olarak tanımlanmaktadır. Dil, sadece bir konuşma veya iletişim için bir araç değildir. Dil; toplumu, toplumu oluşturan bireylerin psikolojik ve sosyopsikolojik unsurlarını da içine alan biyolojik, kültürel, tarihsel ve coğrafi bağlarla şekillenir. İves, dili siyasî koşulları, özellikle de kültürün, insanların inançlarını, davranışlarını ve hatta oy verme düşüncelerini etkileyecek bir güç olarak tanımlar ve dilin iktidar veya devlet zorlaması, ordu ya da polis gücünden daha etkili olduğunu belirtir. Olumlu karşılanacağını bilmemizden dolayı bize tuhaf gelseler de kalıpları, terimleri, tavırları ve hatta dilleri benimseyebileceğimizi ifade eder (2011:24-25).

Caferoğlu'nun eserinde (1984: 1-5) belirttiği gibi Türklerin geniş bir Türk kültür tarihinin olması, çeşitli nedenlerle engin bir coğrafyaya yayılmaları, çoğunlukla bir yerden bir yere gitmeleri Türk dilinin de geniş bir sahada konuşulur hâle gelmesine veya oradaki dilleri etkisi altına almaya sebep olmuştur. Tarih boyunca birçok Türk devleti gücünü kaybederek zayıflamış, yıkılmış; yıkılan bu Türk devletlerinin yerine yenileri kurulmuştur. Türklerin yaşadığı coğrafyalarda yıkılma evrelerinden önce meydana gelen güçten düşme dönemlerinde yabancı dillerin, kültürlerin ve medeniyetlerin fazlasıyla etkisinde kalan dil, bu etkiye fazla dayanamayarak karışık bir karaktere bürünmüş veya az da olsa yeni bir dile terke zorlanmıştır. Bu yüzden Türk dili, tarihi ve kültürü üzerinde çalışma yapmak isteyen araştırmacı; Sinoloji, Hindoloji, Arap ve Fars filolojileri gibi bilim dallarıyla gereğince ilgilenmeyi göz ardı etmemelidir. Gemalmaz'ın (1989a: 5) belirttiği gibi, dillerin oluşumlarında, etkileşimlerinde ve gelişmelerindeki canlılıklarını sürdürmelerinde coğrafya şartlarının rolü büyüktür. Coğrafyanın içinde bulunan iklim ve onun etkisi, önce toplumların geleneklerinde ve toplum fertleri arasındaki ilişkilerde görülür; sonra bu etki, o toplumun dilinde de belirgin bir hâl alır (Üçok,1947: 155).

Karşılaştırmalı bir inceleme yapmak isteyen bir filolog, birçok prensibi göz önünde bulundurmalıdır. Her bir dilin kendine özgü bir gelişim macerası olmuştur. Diller kendiliğinden ve aniden ortaya çıkan araçlar değildir. Dillerin de kendine has kanun ve ilkeleri mevcuttur. Dil, bu kanun ve ilkeler çerçevesinde kendi iç ve dış dinamikleriyle ortaya çıkar; gelişir ve şartları oluşturan dinamikler ortadan kalkınca ölür. Gemalmaz'ın Louis Bazin'den çevirdiği Türk Lengüistiği ve Kültür Alışverişi Meseleleri (1992: 1) adlı makalesinde ifade ettiği gibi dilsel alışverişler, karşılıklı kültürel nüfuzların tabiatını ve önemini oldukça geniş bir şekilde tayin etme imkânını veren son derece elverişli belirleyicilerdir. Türkçe ve Farsçaya coğrafi muhit bakımından bakılınca, Atıcı (2018: 165)'nın da belirttiği gibi "Türkçe ile İran dilleri arasındaki iç içe olma durumu, bu dillerin dil tipolojisi bakımından birbirine benzemesine sebep olmuştur." Ortak kültürel yaşam, Johanson'un da çalışmalarında (2002, 2005) belirttiği gibi farklı dil ailelerine mensup olsalar bile Türkçe ve Farsça üzerinde dil bilimsel birtakım izler bırakmıştır. Dil bilimsel iz bırakma, sözlü etkileşimle başlayıp Johanson'un (2007: 27-29) tespitiyle yazıda kod kopyalamaya aktarımı gerçekleştirmiştir. Kod kopyalamayı, *yabancı kodların kopyalarının ekleme için gerekli morfosentaktik çerçeveyi sağlamış biçimde yerli dile eklenmesi* şeklinde

tanımlayan Johanson, kopyalama olayının dillerde üç şekilde kendini gösterdiğini dile getirir. İlk ortaya çıkış, verici dile ait kodun alıcı dile olduğu gibi bütün yapısal özellikleriyle geçmesi; ikinci şekil, olduğu gibi değil de seçilmiş şekilde geçmesi ve üçüncü olarak da karışık kopyalama adını verdiği ve her iki şekilde de kodların alıcı dile geçmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Johanson'un bu üç tasnifinin dâhilinde diller arası etkileşim, dil bilgisel açıdan ses bilgisi, şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ve söz varlığı boyutlarında görülebilir.

Sapir'in (1921: 197) görüşü çerçevesinde "yoğun söz varlığı kopyalayan temas dilleri ses bilgisel açıdan etkilenince yerli ses sistemine uymayan birtakım ses bilgisel unsurlar ortaya çıkar" görüşünü örneklendiren Sarı (2013: 9); "alp, alper" kelimelerindeki /l/ ses birimi, art damaksıl /l/ ses birimini barındırırken, ses bilgisel boyutta etkilenmiş ve ön damaksıl /l/ ses birimini kopyaladığını belirtmektedir. Kopyalamanın şekil bilgisel konusunu inceleyen bilim insanları, "verici dil ile alıcı dil" arasında kopyalamanın olabilmesi için yapıların mutlaka benzer olması (Thomason, 2001: 63) şartı görüşünü taşıyanların yanında; yoğun bir söz varlığı kopyalamasından sonra hiyerarşik bir düzen doğrultusunda isim ve sıfatlardan başlamak üzere bağlaçlara kadar uzanan bir kopyalama sırasını (Muysken, 1981: 181-199) şart koşan dil bilimciler de vardır. Kopyalamanın bir başka aşamasını teşkil eden anlam kopyalaması ise genellikle "alıcı dilde" bulunmayan bir kavram veya ifadeyi "verici dilden" almayı barındırır. Anlam boyutunda gerçekleşen kopyalama, karmaşık ve kronolojik bir düzen oluşturduğu için tespiti zor bir aşamadır. Kopyalamanın son aşaması cümle bazında ortaya çıkan kopyalamadır. Longobardi'ye (2001: 278) göre dil kopyalamasında en dayanıklı mekanizma, cümle boyutunda gerçekleşen kopyalamadır. Thomason ve Kaufman (1988: 65-66), cümle bazında bir kopyalamanın gerçekleşmesi için kopyalamanın önceki aşamalarının başlamış olması ve belli bir olgunluğa ulaşmış olması görüşlerini dile getirirlerken iki dilli konuşur ortamının olması yapısal ve söz dizimsel kopyalamaya zemin hazırladıklarını ifade etmektedirler. Türkçe ve Farsça, ihtiyaçları doğrultusunda, kendi kanun ve ilkelerinin izin verdiği çerçeve doğrultusunda birbirlerinden etkilenmiştir.

Gemalmaz'a (1995: 1) göre devingen dizgeler arasındaki her türlü iletişimi ve denetimi sağlayan durağan/biçimsel dizgelere, türüne ve düzeyine bakılmaksızın en geniş anlamıyla adlandırılan dil evrendeki her şeyle ilişkilidir. Dillerin etkileşimi de Gemalmaz'ın (2009: 1) ifade ettiği gibi *ihtiyaçlar amaçları doğurur; amaçlara ulaşmak içinse doğru ve uygun araçlar gerekir; yasasına uygun çalışırlar*. Dillerin birbirini etkilemesi, dillerin benzer yönleri, diller arasındaki farklılıklar, insanoğlunun zihnini meşgul eden ve etmeye devam eden hususlardır. Bunun için, çeşitli dil teorileri ortaya konulmuş ve bazı noktalarda uzlaşıya varılmıştır. Bu bağlamda Türkçenin hangi dillerle akraba olabileceği meselesi araştırmacıları uzun zamandan beri meşgul etmektedir. Bu zaman içerisinde Türkçenin hiçbir dille akraba olmadığı görüşünden, bazı Kızılderili dilleri, Sümerce, Etrüskçe, Hint-Avrupa gibi dillerle akraba olabileceği, daha da ötesinde bütün dillerin Türkçeden ortaya çıktığı görüşüne varıncaya kadar pek çok farklı görüş ortaya atılmıştır. Bu görüşler içerisinde en fazla üzerinde durulan ve kabul gören görüş, Türkçenin önce Ural-Altay daha sonra ise Altay dil ailesi içinde yer aldığı görüşüdür (Demir ve Yılmaz, 2002: 1).

Konuşanı az veya çok *yedi bin civarında* (Uzun, 2012: 115) olan Dünya dilleri arasında Hint-Avrupa dil ailesine mensup olan Farsça, genel görüşe göre Altay dil ailesi grubu içerisinde yer alan Türkçe gibi eski ve uzun bir tarihî geçmişe sahip dillerden biridir. Ural-Altay dil teorisi, 18. yüzyılın başlarından itibaren tartışma konusu olmuş, bilimsel çalışmaların ilerlemesiyle taraftarlarını büyük oranda kaybetmiştir. Eker, ülkemizde dillerin sınıflandırılması hususunda Ural-Altay teriminin sıklıkla kullanıldığını, ancak bunlar arasında genetik bağ bulunduğunu kanıtlayacak kesin bulguların olmadığını (2009: 67) yazmaktadır. Dillerdeki araştırmalar derinleştikçe farklı görüşler de ortaya çıkmaktadır. Bu

görüşlerden biri 1980'li yıllarda J. Harold Greenberg'in ortaya attığı Avrayistik Dil Teorisidir. Bu teori, kısaca Ural-Altay ve Hint-Avrupa dil ailelerini de içine alan birçok dilin aynı kökten geldiğini savunmaktadır. "Avrayistik Dil Teorisine göre günümüzdeki pek çok dil ailesi MÖ. 14-10 bin yıllarında aynı kökene dayanıyordu. Her ne kadar sekiz bin yıl önce, Altay dil grubu ana gruptan ayrılmışsa da günümüzde pek çok dil bilgisel unsur, tarihî bağların tespitine yardımcı olmaktadır" (Arıkoğlu, 2009: 1). Bu teorinin yeni olması, çeşitli bulgulara yeni ulaşılması ve geniş bir coğrafyaya yayılmış olan bu dil ailelerini incelemek, Rezaei'nin (2013: 3-4) de çalışmasında belirttiği gibi oldukça güçtür ve bunu gerçekleştirmek bir ekip işidir. Arıkoğlu, çalışmasında "bu teorinin en önemli konusunun Ural-Yukagir, Altay ve Kore dillerinin her iki dil teorisyenleri tarafından Hint-Avrupa dilleriyle akraba kabul edilmesi" (Arıkoğlu, 2007: 110) olduğunu belirtmektedir. Dil ailelerinin birbiriyle etkileşimlerinin yanında Türkçe ile İrani dillerinin etkileşiminin iki yönlü olduğuna ve birlikteliklerinin uzun ve eskiye dayandığına dair Mustafa Balcı ve Jahangir Karini'nin (Balcı, 2014; Karini, 2014) çalışmaları mevcuttur. Dilleri ve dil teorilerini karşılaştırmak ve her kategori için kriter belirlemek, Rezaei'nin (2013: 3-4) de belirttiği gibi oldukça zordur ve böyle bir çalışmayı gerçekleştirebilmek bir ekip işidir. Ancak son yıllarda teknoloji ve bilgisayarların dil incelemelerinde kullanılmaları, bu tür dilsel çalışmaları bir dereceye kadar kolaylaştırarak katkı sağlayabilir. Sadece ses ve şekil bilgisi benzerlikleri akraba dilleri ortaya çıkarmada günümüzde yetersiz kalmaktadır. Hatta bu benzerlikler ortaya konurken ses ve şekil konusunda bazen zorlamalara gidildiği de bir gerçektir. İhtiyaca binaen diller zamanla değiştiği için dilin içinde bulunduğu dil ailesinin de kendini bu değişimin dışında görmemesi gerekmektedir. Diller arasında ortak ve benzer noktalar belirlenirken diller arasındaki ilişkileri ve coğrafik konumu görmemek, eksik ve yanlış sonuçları doğurur. Avrasyatik veya Nostratik dil teorileri, diller arasındaki ilişkileri ve yakın coğrafyayı da göz önünde bulundurarak ortaya çıkmış bir teoridir. Türklerin ve İranlıların komşulukları yanında kültürel ve dilsel ilişkilerin tespiti noktasında bu dillerin akraba olma (Rezaei, 2013: 2) ihtimalini de gündeme getirmiştir. Dili bir canlı organizma olarak değerlendiren bir kısım araştırmacılar dilin bir genetiğinin olduğu üzerinde çalışmalarına devam etmektedirler. Türkçe ile Farsça arasındaki ilişki her iki dilin zaman içinde genetik bakımdan yakınlıklarının, tipolojilerinin birbirinden uzak olmadığını göstermektedir. Yapılan araştırmalarla dillerin kısa zamanlı da olsa uzun zamanlı da olsa birbirini etkilediği, değişime uğradığı; bu etkileşim ve değişimin ses, şekil, anlam, yapı (Bankır, 2023: 69) ve cümle dizilişi üzerinde etkili olduğu gözlenmiştir.

Bu çalışmada, Altay dillerinin önemli üyelerinden biri olan Türkçe ile Hint-Avrupa dillerinin bir üyesi olan Farsçanın yapısal iki benzerliği ele alınarak değerlendirildi. Bu iki yapısal benzerlik Türkçe ve Farsçanın cümlelerin öğelerinin benzerliği ve her iki dilin fiillerine bağlanan fiil çekimi eklerinin benzerliği konularını içermektedir.

1. Basit Cümlede Öge Dizilişi Bakımından Benzerlik

Türkçe söz diziminde yan cümlelerin olup olmadığı, birleşik cümle konusu tartışılmalı konulardandır. Bilim insanlarının birçoğu Türkçenin ilk yazılı metinlerinde şartlı yan cümleler dışında yan cümle olmadığı görüşündedirler (Mansuroğlu, 1955: 61). Kök Türkçe döneminden sonra özellikle Uygurlar döneminde Türklerin farklı dinleri kabul etmeleri, farklı millet ve kültürlerle ilişkiler, yapılan çeviriler, dinî metinlerin çevrilirken farklı algılama durumları veya ifadeyi olduğu gibi alma durumu, Türkçede var olan cümle yalınlığı ve duruluğu kaybolmuş; yeni cümle çeşitleri görülmeye başlanmıştır. Türklerin İslamiyet'i kabullenmelerinden sonra da şiir dili, bilim dili; dinî metin dili ve yazışma dilinin etkisiyle cümle çeşitleri özellikle Farsça ve Arapçanın cümle yapılarından etkilenmiştir. X. asırdan itibaren İslamî kültürle tanışan Türkler, kitleler hâlinde Müslüman olmaya başladılar; yeni dil yeni ihtiyaçları; yeni ihtiyaçlar, yeni kavramları getirdi (Gemalmaz, 1979: 7). Yeni dinin kabulüyle ortaya çıkan durum, dinî metinlerde daha çok görülmeye başlar. Yapılan objektif

incelemeler, aslında bu etkilenmenin tek taraflı olmadığı yönündedir. İranlılarla aynı coğrafyayı paylaşmanın verdiği yükümlülükle etkileşimler yoğunlaşır. Türklerin idarî, mülkî tecrübeleri ve uzun süren egemenlikleri, Türkçenin Farsça üzerinde model dil konumuna geçmesine zemin hazırlar. Türkçenin Farsçadan ödünç kelime almasına karşılık Türkçe Farsçanın özellikle yapı ve cümle düzeyini etkilemiştir. Gerhard Doerfer (1980) tarafından bilimsel ölçütler çerçevesinde ele alınan Türkçe ve Farsçanın etkileşimi, yapılan bu çalışmayla yetinilmezse ve derinlemesine incelenirse dil tarihi açısından ilgi çekici sonuçlar verecektir.

Çalışmanın giriş kısmında da belirtildiği üzere, dil ailesi grubu olarak Türkçe ve Farsça aynı dil ailesi grubunda değiller. Türkçe Ural-Altay dil ailesi içerisinde değerlendirilirken Farsça Hint-Avrupa dil ailesi grubu içerisinde değerlendirilmektedir. Dil ailelerinin genetik yapılarının farklı olması cümle düzeyinde öge dizilişi bakımından da farklılığı meydana getirmektedir. Türkçenin cümle içerisindeki öge dizilişi özne, (tümleçler) nesne ve yüklem şeklindedir. Gemalmaz (1989b: 26)'ın çalışmasında belirttiği gibi cümle öğelerinin sıralaması, değiştirici bir sebep olmadığı müddetçe "özne, zarf tümleci, yer tamlayanı, dolaylı tümleç, nesne ve yüklem" şeklindedir. İngilizce gibi Hint-Avrupa dil ailesi içinde yer alan Farsçanın öge dizilişinin de İngiliz diline benzer bir öge dizilişinin -özne, yüklem ve (tümleçler) nesne- şeklinde olması beklenmektedir. Ancak Farsça basit cümle dizilişine bakıldığında Türkçenin öge dizilişine benzer bir sıralamayı takip ettiği görülmektedir.

من وزنم خوشحال بودیم

(Kanar, 2019: 162)

من وزنم (ben ve eşim): özne

خوشحال بودیم (mutluyduk): yüklem

رمضان، اور آدم کن

(Kanar, 2019: 127)

رمضان (Ramazan): özne

اورا (onu) : belirtili nesne

آدم کن (adam et): yüklem

چوپانی گاه گاه بی سبب فریادمی کرد

(Vanlıoğlu, 1989: 17)

چوپانی (bir çoban): özne

گاه گاه (bazen): zarf tümleci (zaman)

بی سبب (sebepsiz yere): zarf tümleci (durum)

فریادمی کرد (bağırıyordu, feryat ediyordu): yüklem

مردم برای نجات چوپان وگوسفندان به سوی اومی دویدند
(Vanlıoğlu, 1989: 17)

مردم (insanlar, halk): özne
برای نجات چوپان وگوسفندان (çoban ve koyunları kurtarmak için): zarf tümleci (amaç)
به سوی او (ona doğru): zarf tümleci (yön)
می دویدند (koşuyorlardı): yüklem

هرچه فریادکرد هیچکس به کمک اونرفت
(Vanlıoğlu, 1989: 17)

هرچه فریادکرد (her ne kadar feryat ettiyse): zarf tümleci (şart)
هیچکس (hiç kimse): özne
به کمک او (onun yardımına): dolaylı tümleç
نرفت (gitmedi): yüklem

گرگ گوسفندان اورا درید
(Vanlıoğlu, 1989: 17)

گرگ (kurt): özne
گوسفندان اورا (onun koyunlarını): belirtili nesne
درید (parçaladı): yüklem

شماشب چه ساعتی می خوابید؟
(Vanlıoğlu, 1989: 32)

شما (siz): özne
شب چه ساعتی (akşam saat kaçta): zarf tümleci (zaman)
می خوابید (uyuyorsunuz): yüklem

حضرت محمد بادوستانش روزی ازشهری بشهردیگر می رفتند
(Vanlıoğlu, 1989: 32)

حضرت محمد (Hazret-i Muhammet): özne
روزی (bir gün): zarf tümleci (zaman)
بادوستانش (arkadaşlarıyla, dostlarıyla): zarf tümleci (edat)
ازشهری بشهردیگر (bir şehirden başka bir şehire): yer tümleci
می رفتند (gidiyorlardı): yüklem

من سه برادر دارم

(Vanlıoğlu, 1989: 26)

من (ben): özne

سه برادر دارم (üç kardeş sahibim): yüklem

يك هفته هفت روزاست

(Vanlıoğlu, 1989: 26)

يك هفته (bir hafta): özne

هفت روزاست (yedi gündür): yüklem

تو چرا به مدرسه نرفتی

(Vanlıoğlu, 1989: 32)

تو (sen): özne

چرا (niçin?): zarf tümleci (sebep)

نرفتی (gelmedin): yüklem

Örnek cümleler incelendiğinde öge dizilişlerinin sırasının Hint-Avrupa dil ailesi grubunun öge dizilişi (özne, yüklem ve tümleç) şeklinde olmayıp Türkçenin öge dizilişi sırası (özne, tümleçler, nesne ve yüklem) şeklinde dizilim arz etmektedir.

2. Fiil Çekim Ekleri Sıralanışı Bakımından Benzerlik

Farsçada fiil çekim eklerine bakıldığında kendine mahsus bir çekim özelliği olmakla birlikte içinde bulunduğu dil ailesi grubundan farklı bir hususiyet gösterdiği göze çarpmaktadır. Bunun dışına çıkan durumlar söz konusu olmakla birlikte genel karakter fiilin zaman kipine bağlanan şahıs ekleriyle cümlenin yüklemi oluşmaktadır. Türkçede yüklem, Gemalmaz'ın (1989b: 26) formülleştirdiği basit şekliyle, "yüklem fiiline (YF-) bağlanan kip (-kp) ve şahıs (+ş)" sıralamasını takip etmektedir "(YF-)+(-kp)+(+ş)". Bu durum, isim cümlelerinde de fiil cümlelerinde de aynı seyri takip etmektedir. Farsçada da durum bundan pek farklı değildir. Zamanı veya kipliği istenilen fiil belirlendikten sonra elde edilmiş olan "yüklem fiiline (YF-)" şahıs eki getirilerek cümlenin yüklemi oluşturulur.

خانواده ما همسایه هستند

(Vanlıoğlu, 1989: 9)

خانواده ما (ailelerimiz): özne

همسایه هستند (komşu+dur+lar): yüklem

Komşu (همسایه) kelimesine Farsça cevherî fiil (ek fiil هست) getirilip yüklem fiili oluşturulduktan sonra III. çokluk şahıs eki (+IAr ند) getirilerek yüklem oluşturulmuştur.

بچه از پدر کتاب سرخ را خواست
(Vanlıoğlu, 1989: 10)

Farsçada görülen geçmiş zaman elde etmek için kök masdarın sonunda bulunan “n ن” ünsüzü düşürülür. Geri kalan yapı, Farsçada görülen geçmiş zamanı verir. Elde edilen bu durum, Türkçede olduğu gibi ayrıca III. teklik şahıs da bünyesinde taşır. Başka bir ifadeyle Farsçada geçmiş zaman kipinde III. teklik şahıs boş (∅) kümedir. Her iki dilde de geçmiş zamanda III. teklik şahsın olmaması, bu iki dilin benzer başka bir özelliğini de göstermektedir.

“Çocuk babasından kırmızı kitabı istedi” cümlesinde “خواست **istedi**” kelimesi hem görülen geçmiş zamandır hem de şahıs olarak Türkçede olduğu gibi III. teklik şahıs barındırmaktadır.

کشیده می شده اند

(Öztürk, 1988: 74)

کشیده می شده اند (**çekiliyorlarmış**): şimdiki zamanın rivayeti III. çokluk şahıs

کشیده yüklem fiiline bağlanan şimdiki zaman işaretleyicisi (**می mi**) üzerine Farsçada rivayeti de karşılayan شده yapısından sonra III. çokluk şahıs ekinin geldiği görülmektedir (**-yorlarmış** می شده اند).

Sonuç

Türkçenin tarihsel, coğrafik, kültürel ve stratejik yönleri göz önünde bulundurularak dil bilimsel açıdan incelendiğinde birçok dil ile etkileşimi olmuş ve kopyalama metodu gerçekleştirmiştir. Türkçeye giriş kısmında da belirtildiği gibi dil ilişkileri çerçevesinde bakıldığında kopyalama konusu önem arz etmektedir. Bu kopyalamalar zinciri içerisinde en kolay olanı ve karmaşık olmayana söz varlığına ait kopyalamadır. Kopyalamanın en zor ve karmaşık olanı ise cümle bazında gerçekleşen kopyalamadır. Diğer kopyalama unsurları ise bu ikisinin arasında gerçekleşmektedir. Kopyalama açılarından Türkçe ve Farsçaya bakıldığında kopyalama aşamalarının bütün çeşitlerinin bu iki dilde var olduğu görülmektedir. Bu kopyalama türleri üzerinde, günümüzde, en çok durulana ise kelime ödünçlemesi ve biraz da şekil yapısal kopyalamalardır. Anlam ve söz dizimsel kopyalama türleri ise üzerlerinde az çalışmanın olduğu kopyalamalardır. Diller arasındaki bu bağlantı çözülmek isteniyorsa bu iki kopyalama türü, anlam ve söz dizimsel kopyalama, üzerinde daha fazla durulmalıdır. Dillerin birbiriyle ilişkisinin önemi kadar aynı dil ailesinden olmayan farklı dillerin ilişkisinin incelenmesi de o kadar önemlidir. Bu bağlamda etkileşimleri eskilere dayanan fakat farklı iki genetik kökten gelen Türk dili ve Fars dilinin kanun ve kurallarıyla aradaki etkileşim daha iyi anlaşılacaktır.

Kaynakça

Arıkoğlu, Ekrem (2007). “Greenberg’in Avrasyatik Dil Teorisi ve Türkçe”. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1 (1): 109-114.

Arıkoğlu, Ekrem (2009). “Nostratik Dil Teorisi İçerisinde Altay Dilleri”. *Turkish Studies*, 4 (8): 177-184.

Atıcı, Abdülkadir (2018). “İran Türk Değişikelerindeki var/yok+iyelik Yapısı Üzerine Eşzamanlı Bir İnceleme”. *Türkbilig*, (35): 265-180.

- Balcı, Mustafa (2014). *Türkçe-Farsça İlişkileri: Türkçenin Farsça Üzerindeki Etkilerine Dair Bir İnceleme*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Bankır, Mehmet Malik (2023). "Türkçe ve Farsça İyelik Çokluk Eklerinin Dizimsel Tipolojik Mantık Benzerliği". *Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi*, 21: 67-81.
- Caferoğlu, Ahmet (1984). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: Enderun Yayınevi.
- Demir, Nurettin ve Yılmaz, Emine (2002). "Ural-Altay Dilleri ve Altay Dilleri Teorisi". *Türkler içinde*. C. 1, 394-402. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Doerfer, Gerhard (1980). "Temel Sözcükler ve Altay Dilleri Sorunu". (çev.: Semih Tezcan). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, 1-16.
- Eker, Süer (2009). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1979). "Dilde Anarşi ve Türk Dilinde Anarşi" II. Millî Türkoloji Kongresi. (İstanbul, 5-9 Şubat 1979).
- Gemalmaz, Efrasiyap (1989a). "Ağız Bilimi Araştırmaları Üzerine Genellemeler". *Türk Kültürü Araştırmaları (Halil Fikret Alasya'ya Armağan)*, 149-159.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1989b). "Uyum ve Standart Türkiye Türkçesinde Uyumlar". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 17: 1-30.
- Gemalmaz, Efrasiyap (1992). "Türk Lengüistiği ve Kültür Alışverişi Meseleleri". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 20: 1-32.
- Gemalmaz, Efrasiyap (2009). "Dil Bilimi ve Dil Bilgisi". *Türk Dili*, 517: 82-85.
- Gemalmaz, Efrasiyap (2009). "Öğrenme ve Uygulama Dilleri". *Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi*, 4: 161-171.
- Ives, Peter (2011). *Gramsci'de Dil ve Hegemonya*. (çev.: Ekrem Ekici). İstanbul: Kalkedon Yayıncılık.
- Johanson, Lars (2002). *Structural Factors in Turkic Language Contacts*. Richmond-Surrey: Curzon Press.
- Johanson, Lars (2005). "Converging codes in Iranian, Semitic and Turkic". *Linguistic Convergence and Areal Diffusion. Case Studies from Iranian, Semitic and Turkic*. New York: Routledge Curzon: 3-31.
- Johanson, Lars (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2019). *Farsça Dil Bilgisi-Konuşma-Çeviri Tekniği-Anahtar Kelimeler*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karini, Jahangir (2014). "Türk-Fars Dil İlişkileri: Farsçada İyelik Eklerinin Kullanımı". *Turkish Studies*, 9(3): 833-843.
- Longobardi, Giuseppe (2001), "Formal Syntax, Diachronic Minimalism and Etymology: The History of French *Chez*". *Linguistic Inquiry*: 275-302.
- Mansuroğlu, Mecdut (1955). "Türkçede Cümle Çeşitleri ve Bağlayıcıları". *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 59-71.
- Muysken, Pieter (1981). "Creole Tense/Mood/Aspect Systems: The Unmarket Case?". *Generative Studies on Creole Languages*: 181-199.
- Öztürk, Mürsel (1988). *Farsça Dilbilgisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Rezaei, Mehdi (2013). "Avrasyatik Dil Teorisi Bağlamında Türkçe ve Farsçanın Konumu". *Türkbilig*, (25): 27-38.

Sapir, Edward. (1921). *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace and Company.

Sarı, İsa (2013). "Dil Etkileşimi Bağlamında Ses-Anlam Eşleşmesi ve Türkçedeki Örnekleri". *Türk Kültürü*, 1: 1-27.

Thomason, Sarah Grey (2001). *Language Contact an Intruduction*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Thomason, Sarah Grey ve Kaufman, Terrence (1988). *Language Contact, Creolization, and Genetic Linguistics*. Berkeley: Unibersity of California Press.

Uzun, Nadir Engin (2012). "Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri Üzerine". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 19(2): 115-134.

Üçok, Necip (1947). *Genel Dilbilim*. Ankara: Sakarya Basımevi.

Vanlıoğlu, Mehmet (1989). *Farsça-Dil Bilgisi-Metinler-Sözlük*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları.